

А.Б. Байгапанова¹, А.С. Адильбаева²

¹ докторант, Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті
Қазақстан, Семей, E-mail: aigul_bol@mail.ru

² тарих ғылымдарының докторы, Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті
Қазақстан, Семей

1980-1990 ЖЫЛДАРДАҒЫ СЕМЕЙ ОБЛЫСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа

Мақалада 1980-1990 жылдардағы Семей облысының әлеуметтік – экономикалық жағдайы, яғни облыс халқының шаруашылығы мен өнеркәсібі және тұрғын үй мәселесі, облыстың дамуына кәсіпорындардың, колхоздар мен совхоздардың қосқан үлесі. Кеңес одағының 1990 жылға дейінгі экономикалық дамуын негізгі бағыттары. Ауыл шаруашылығының дамуы, фирмалық магазиндердің ашылуы. Өндірістік тәртіптің нығаюы, сонымен қатар облыс халқының тұрмыс тіршілігі мен денсаулығы жайлы қарастырылған. Халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту мақсатында «Денсаулық», «Тұрғын үй -91», «Азық-түлік», «Денсаулық », «Әлеуметтік» программаларының жүзеге асырылуы. Облыстағы халық ағарту ісі, сонын ішінде қазақ тілінде оқып үйренетін үйірмелердің аз болуы. Осы кезеңдегі облыстың өнім шығаруы, транспорт түрлерінің қызметінің даму қарқыны, товармен қамтамасыз ететін магазиндердің ашылуы жайлы баяндалған.

Кілт сөздер: Кеңес, партия, президиум, әлеумет, халық ағарту, тұрғын үй, программа, облыс, колхоз, совхоз, аурухана.

А.Б. Baigapanova¹, A.S. Adilbaeva²

¹ doctoral student, Kazakh humanitarian and legal innovation University
Kazakhstan, Semey, E-mail: aigul_bol@mail.ru

² doctor of historical Sciences, Kazakh humanitarian and legal innovation University
Kazakhstan, Semey

SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF SEMIPALATINSK REGION IN 1980-1990

Abstract

The article describes the socio – economic situation of the Semipalatinsk region in the 1980s and 1990s, i.e. the problem of economy and industry and housing of the population of the region, the contribution of enterprises, collective farms and state farms to the development of the region. The main directions of economic development of the Soviet Union until 1990. Development of Agriculture, opening of branded stores. It is planned to strengthen industrial discipline, as well as the life and health of the population of the region. "I don't know," he said, " but I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know, I don't know. National Education in the region, including the presence of a small number of clubs that study in the Kazakh language. It is reported about the production of products in the region during this period, the pace of development of transport activities, and the opening of stores that provide goods.

Keywords: Council, party, Presidium, society, public education, housing, program, region, collective farm, state farm, hospital.

Байгапанова А.Б.¹, Адильбаева А.С.²

¹ Казахский гуманитарно юридический инновационный университет докторант 3 курса
г.Семей. Казахстан, E-mail: aigul_bol@mail.ru

² Казахский гуманитарно юридический инновационный университет, доктор исторических наук

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЯ В ОБЛАСТИ В 1980-1990 ГОДАХ

Аннотация

В статье рассматривается социально – экономическое положение Семипалатинской области в 1980-1990 годах, т. е. вопросы хозяйства и промышленности населения области и жилья, вклад предприятий, колхозов и совхозов в развитие области. Основные направления экономического развития Советского Союза до 1990 года. Развитие сельского хозяйства, открытие фирменных магазинов. Кроме того, в области созданы благоприятные условия для укрепления производственной дисциплины, а также здоровья и жизни населения области. Реализация программ «Здоровье», «жилье -91», «продукты питания», «здоровье », «Социальные» в целях улучшения социально-экономического положения населения. В области имеется немало кружков по народному просвещению, в том числе с казахским языком обучения. На данном этапе были изложены тенденции развития деятельности видов транспорта, выпуска продукции области, открытия магазинов, обеспечивающих товар.

Ключевые слова: Совет, партия, президиум, социум, народное просвещение, жилье, программа, область, колхоз, совхоз, больница.

Кеңестік дәуірде қалыптасқан жағдайға байланысты Семей облысының әлеуметтік-экономика-лық дамуы бірінғайлануы қоғамдағы қалыпты өмір сарынының өзгеріске ұшырауына әсер етті.

1980 жылдары Семейдің экономикалық және әлеуметтік дамуының алдағы жаңа кезеңінде жаңа табысқа жетуге жақсы негіз бар. Семей қаласының еңбекшілері КПСС XXV съезінің тарихи шешімдерін орындай отырып, оныншы бесжылдық тапсырмаларын орындауда айтарлықтай табыстарға жетті. Өндірісті басқаруда кең көлемді шараларын жүзеге асыра білді. Бұл сияқты игі істер өз жемісін бермей қойған жоқ.

КПСС Орталық Комитетінің партияның 26 съезне ұсынатын СССР-дің экономикалық және 1990 жылға дейінгі кезеңге арналған негізгі бағыттары жобасында көрсетілгендей он бірінші бесжылдық Семей қаласы да жан-жақты өркендеді. Мысалы 1981 жылы өндірілетін өнеркәсіп өнімдер көлемі 1 миллиард 224 мың сомға жеткізілген. Бұл 1980 жылға қарағанда 1,3% артық. Қала кәсіпорындары шығаратын өнімдерінің тағы да 51 түрі мемлекет сапа белгісіне ұсынылады. Жаңадан 215 өнім түрлері игеріліп өндіріске енгізіледі[1,47].

1985 жылдың сәуір пленумынан кейінгі саяси өмірдегі өзгерістер одақтық республикаларда да жаңа қоғамдық серпіліс ахуалын қалыптастырды. М.С.Горбачевтің КСРО үкіметі басына келген сәтінен бастап өмірге енген қайта құру, жариялылық реформасы әр одаққа енген ұлттың өз тағдырынан тарихы мен рухын, дәстүрі мен ғұрпын, мәдениетін, әдебиетін, байлығы мен елдігін, жерлігі мен ұлттық бірлік, ата-бабасы мұрағаттаған мұрасын іздеудегі жаңа ынтаға серпіліс берді. Экономика мен қоғамдық өмірдегі, мәдениет, білім, әлеуметтік тоқырау халыққа эволюциялық саналылық алып келгені сөзсіз болатын. Қазақстанның өзге де солтүстік облыстарындағыдай еуропалық тілдес ұлттардың көп тұруы әсерінен орыстанған Семей өңірі де біраз қоғамның тазартылуын қажет етті. Қайта құрудың барысында республикаларда және оның ішкі облыстарында, қалаларында, аудандарында, еңбек ұжымдарында көп өзгерістер болып жатты. Алайда белгіленгендердің бәрі бірдей нақты іске айналмай отырғанын, жұмыстың бұрынғы әдістері мен стилінің екпіні әлі де баяу жойылып жатқанын көрмеуге болмайды. Осылардың ішінде Семей қаласы да бар. Мұнда тоқырау жылдарында жинақталған бірсыпыра экономикалық әлеуметтік, экологиялық түйін жатыр.

Бай табиғи ресурстары мен дамыған өнеркәсібі, әсіресе жеңіл және ұқсатушы өнеркәсіп орындары бар бұл қала әлеуметтік дамуда күрт артта қалып отырған. Мұнда кейбір қалаларға тән көптеген жанұя үйге мұқтаждық көрді. КСРО Министрлер Кеңесі 1987 жылдың күзінде қазақ КСР-індегі "Семей облысының экономикалық және әлеуметтік дамуын жеделдету" шараларын белгіледі.

1980-1990-шы жылдары Семей облысының әлеуметтік-экономикалық дамуы бір қатар істердің басы қайырылып, біршама ауқымды шаралар атқарылды. 1989 ж Семей облысына 50 жыл толды, егер тарихқа көз жүгіртетін болсақ, бұл облыстың негізі 1939 жылдың 14 октябрінде СССР Жоғарғы Советі Президиумының Указымен Қазақ ССР-нің құрамында Семей облысы құрылған болатын.

Республиканың Шығыс өңірін алып жатқан осынау ірі аймақ бұл жылдардың ішінде экономикасы, әлеуметтік жағдайы, мәдениеті мен ғылымы, халық ағарту ісі мен денсаулық сақтау ісі қарышты қадаммен дамыған ірі облыс болып қалыптасы.

1989 жылдан бастап республикаларда мемлекеттік аграрлық өнеркәсіптік комитетінің барлық кәсіпорындары мен ұйымдары толық шаруашылық есепке және өзін-өзі қаржыландыруға көшті. Бұл шараның аса маңызды экономикалық және әлеуметтік мәні бар еді. Өйткені бұл жаңашылдық агроөнеркәсіптік комплекстің барлық қызметкерлерінің мүдделерін қорғайды. Бұдан мынадай бір қорытынды шығады: еңбекшілер ақша санауды шындырап үйренеді, оны білгірлікпен жұмсай біледі.

Алайда "шаруашылық жүргізудің" көптеген мысалдары мұның керісінше болатынын дәлелдеген. 1988 жылы облыстың совхоздары мен колхоздары машина-трактор паркін ұстауға 27 миллион сомнан астам ақша шығындаған. Бірақ егер көптеген қоймалар қажетсіз қосалқы бөлшектерге аузы-мұрнынан шыға толып тұрған болса, бұл шығынды ұтымды деп атауға болмас еді. Тек 1989 жылдың басында ғана совхоздар мен колхоздарда 7,6 миллион сомның қосалқы бөлшектері жинақталған[2,6]. Қырсыздық пен жауапсыздықтың осы арналарының бәрі экономиканың ең басты қожыратқыш күші – залалдылықты туғызуын, облыстың 17 шаруашылығының 1988 жылды 7,3 миллион сом залалмен аяқтауы алаңдатарлық жағдай еді[3,18]. Әрине, қолайсыз ауа райы салқынын тигізді. Алайда дәл осы кезде жаңа жағдайларды ескерген көптеген совхоздар ұйымдастырудың жаңа формаларын қолданып, сүбелі нәтижелерге қол жеткізді.

Жалпы алғанда 1990-шы жылдары облыс өзінің әлеуметтік-экономикалық дамуының бастапқы көрсеткіші бойынша республиканың 5 облысы Оңтүстік Қазақстан, Алматы (Алматы қаласы кірмейді) Талдықорған, Атырау, Қызылорда облыстарынан озық болды[4,43].

1990 жылдың басында облыс өнеркәсібінде тұрақты экономикалық жағдайдың, өндіріс дамуының орташа темпі дәрежесінің 1986-1989 жж. 2,8 пайыз құрағандығын айта кеткен жөн. Өндіріс өнімін шығаруда да қалада шоғырланған жеңіл өнеркәсіп орындары табысты дәрежесімен басымдылық танытты.

1989-1990 жылдары қаладағы негізгі магистралды және орталық көшелерді қайта салу жөніндегі 1987 жылы облыс қаулысына сәйкес 1991 жылға дейін 230,0 мың шаршы метрлік 34 монолитті тұрғын үй, салынуы тиіс болды. Бұл тапсырманы орындау мақсатында «Семей монолит құрылысы» тресті құрылады. Олардың жоспарына алпыс 10-16 қабатты үй салу енеді [5,3].

Облыс территориясы 179,6 мың шаршы километр жерді алып жатты. 1988 жылдың бірінші январьдағы мәлімет бойынша облыс халқының саны 826 мыңға жетті. Облыстың құрамында осы тұста 14 аудан, үш қала болды. Облыс 1967 жылы Ленин орденімен наградталды.

Еліміздің тарихында оның өзіндік орны бар. Ол елімізге жыл сайын қыруар мөлшерде өнеркәсіп товарларын, құрылыс материалдарын, азық – түлік товарларын, астық, ет, сүт, қыруар мөлшерде ауыл шаруашылығы шикізатын беріп отырды.[6,17]

Қарастырылып отырған кезеңде Семей облысы – республикадағы ірі мал шаруашылықты өңір болып саналды. Облыста 140 колхоз бен совхоз және басқа да агроөнеркәсіптік кәсіпорындарында 3 миллион 334 мың қой ешкі, 93 мың жылқы, 404 мыңнан астам ірі қара, 156 мың шошқа болды.

Облыста осы жылдары өнеркәсіп те қарқынды дамығандығын көруге болады. Облыста осы тұста 112 кәсіпорын жұмыс жасады. Облыс орталығында, сондай ақ «Қазақкабель» арматура және цемент заводтары, құрастырмалы темір -бетон былғары- мех, мәуіті-шұға өндірістік бірлестіктері, көптеген ірі де іргелі кәсіп орындар жұмыс жасағандығын көруге болады. Әсіресе, халық тұтынатын товарлар өндіру жөніндегі жоспардан артық орындалған. Жоспардан қосымша 1028 мың сомның сан алуан бұйымдары шағарылып, өткен жылмен салыстырғанда оның көлемі 4,2 процент асып түсті. Жоспарға қосымша 3 мың шаршы метр жүн маталарын, 38 мың жұп шұлық-ұйық, 35 мың тоқыма, 13 мың былғары аяқ киім, 673 мың тігін бұйымдары, 12 тонна тағамдық май, 135 мың шартты консерві, 15 тонна майлы ірімшік, 12 тонна мал майы, 897 тонна қаймағы алынбаған сүт, 2 тонна кондитерлік тағамдар межеден артық өндірілген. Өнімнің көпшілігі негізгі тұтынатын товарлардан тұрды. Өнеркәсіп өнімдерінің бүкіл өсімінің нәтижесінде өнімділігі артқан. 455,6 миллион сомның халық тұтынатын товарлары шығарылып, өткен жылдың тиісті мерзіміне қарағанда 101,5 процент артқан. Цемент, шифер, жуылған жүн, жүн-жіп, құрама жем өндіру жөніндегі жоспарланған тапсырмалардан артығымен орындалуы қамтамасыз етілді. Сондай-ақ халық тұтынатын товарлар шығарудың жоспары 1.9 процентке артық орындалды. Жоспардан тыс 12.1 миллион сомның товарлары өндірілді. Өткен жылдың тиісті мерзіміндегімен салыстырғанда бұларды өндірудің көлемі 4,3 процентке өсті. Жұртшылыққа жоспардан тыс 66 мың шаршы метр жүн маталар, 172 мың пар шұлық- ұйым бұйымдары, 135 мың дана тоқыма сырт

киім, 690 тонна ет, 780 тонна мал майы, 865 тонна қаймағы алынбаған сүт өнімдері, 1449 тонна ұн, 223 тонна мақарон тағамдары берілді.[7,54]

Жылдың басында 14766 мың сомның мемлекеттік орталықтандырылған қаржысы игерілген. Бұл жылдық жоспардың 9 проценті ғана.

Мемлекеттік заказға және тікелей байланысқа сәйкес өнім беру жөніндегі шартты міндеттемелер 99,7 процентке орындалған.

Облыс орталығы – ең алдымен жеңіл және тамақ өнеркәсібі дамыған қала болды. Мұнда тоннан бастап, шұлыққа дейінгі көптеген халық тұтынатын товарлар-газ плиталары, киім, аяқ киім, трикотаж бұйымдары, тұрмысқа қажетті басқа да жүздеген түрлі заттар шығарылды. Бір сөзбен айтқанда сол тұста облыс халқы киіндіріп, ішіндіруге әбден мүмкіндігі болды деп айтсақ артық айтпаймыз. Бірақ бұғанға дейін барлық жердегідей, қала өнімдерін басқа жаққа жөнелткеніде белгілі.

Қайта құру кезінде республиканың өзін-өзі басқару және өзін-өзі қаржыландыру концепциясына байланысты аймақтық шаруашылық есепке көшкеннен кейін, өзін-өзі қамтамасыз ететіндей жағдайда жұмыс істейтін болды.

Облыстың партия ұйымы қайта құруға басшылық жасай отырып, бірінші кезектегі шараларды белгіледі. «Тұрғын үй -91», «Азық-түлік программасы», денсаулық программасы, әлеуметтік программалар» қабылданған болатын.

Бұл программалар облыс халқының әлеуметтік жағдайын күрт жақсартуға негізделген болатын. Семей облысында 30 мың семья тұрғын үй жағдайын жақсартуға мұқтаж. Жетпіс семья подвалдарда, ондаған семья жатақтарда тұрды. Кезекте тұрған соңғы семьяны қолайлы үймен қамтамасыз ету 1993 жылы аяқталады деп көрсеткен екен. Барлық жерде қабылданған программаларды түсіндіру және ұйымдастыру жұмыстары жүргізілген. Екі жылдың ішінде «Тұрғын үй -91» программасы бойынша пәтер алу кезектерінде жылжыды. Тұрғын үй салу қарқыны облыс бойынша 1.5 есе, ал Семей қаласы бойынша екі есеге өскен. 1989 жылдың 9 айында 4108 семья тұрғын үй алған. Мұның 3352-сі «Тұрғын үй-91» программасына жатады. Бұл жөнінде жылдық тапсырма (7181 пәтер) 46.5% орындалғанын көруімізге болды. Өткен жылмен салыстырғанда «Тұрғын үй -91» программасы бойынша тұрғын үй алаңын алуға кезекті тұрғындардың саны 232 –ге азайды. Мемлекеттік күрделі қаржы есебінен жалпы көлемі 37382 шаршы метр тұрғын үй аланы пайдалануға берілген екен. Кәсіпорындар қаржысы арқылы 24110 шаршы метр тұрғын үй салынған деп көрсетілген. [8,16]

Жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарындағы қызметкерлерге тұрғын үй қажетті көңіл бөлінген жоқ. Бұған дәлел осы жылы бірде бір пәтер пайдалануға берілмегендігі.

Құрылыста 223,1 миллион сом күрделі қаржы, оның ішінде 1443 млн сомның құрылыс монтаж жұмыстары игерілген. 169,5 миллион сом негізгі қор іске қосылған.

Облыстағы колхоздар мен совхоздарға келетін болсақ, жеке секторда сүт өндіру қарқынды дамыды соның арқасында проблемалар шешілген. Өндірістік қуаттар қайта құрылды. Халықты құс етімен, картопен, овошпен жабдықтау ісі жақсарды. Осы тұста «Нива» фирмалық магазині ашылды. Мұнда колхоздар мен совхоздардан келген көптеген өнімнің түр түрі молая түсті. Облыста 24 мамандандырылған кооперативті магазиндер ашылды. Облыстық шаруашылықтарында шұжықты емін-еркін сатып алу болатын. Шаруашылықтарда шұжық жасайтын цехтар ашылған. Азық-түліктің облыстағы бар түрлері республиканың басқа бір де бір облысында болмаған десек артық кеткендік емес деп ойлаймын. Мысалы бір килограмм жас киярдың бағасы 5 сомға дейін жетеді екен. Бұл кооперативтік сауда да еттің килограммы үш жарым сомнан аспаған жағдайда осылай болғандығын көреміз.

Облыстық шаруашылықтарында егістіктерге органикалық тынайтқыштар шығаруға уақыт жеткілікті болды. 2 млн тоннаның орнына 1,7 миллион тонна тынайтқыш төгілді, бұл межелігінің 85 проценті болды. Жұмыстың осы түрі бойынша өз жоспарларын Абай, Көкпекті, Новошұльба аудандарының шаруашылықтары орындап шыққанның көреміз. Ал Үржар, Шар, Таскескен, Ақсуат және Шұбартау аудандарында егістіктерді осы бағалы тынайтқышпен құнарландыру мүмкіндіктері 46-68 процент қана жүзеге асырылған. Облыстың село еңбеккерлері мал шаруашылығын өркендетуде елеулі табыстарға жеткен. Колхоздар мен совхоздарда үстіміздегі жылдың тоғыз айында 88 мың тонна, немесе өткен жылдан 9 процент артық 118,2 мың тонна сүт өндірілген.[9,30]

Белгіленген міндеттерді шешу үшін экономиканы төрт аяғынан тең бастырып, барлық жерде жоспарлы, тапсырманы, орындап, өндірістік тәртіпті нығайту алға қойылған жыл болатын. Егер жүн өңдеу фабрикасы 23 миллион сом пайда алуға жеткен болса, алда жаңа шептерге шығуды

жоспарлаған. Жүн өндіру 9 процентке ұлғайған. Осының барлығы мал шаруашылығы өнімдерін дайындаудың қарқынын арттыруға көп үлес қосқан. Өткен жылдарға қарағанда бұзау, қозы, торай және құлын көп алынған.

Сонымен бірге 300 ден астам село магазиндерінде кооператив өнімдерін сату жөнінде бөлімдер ұйымдастырылды. Мысалы: 1986-1988 жылға дейін кооперативтік сауда жүйесі бойынша товар айналымы 50 процентке өскендігін байқаймыз.

Денсаулық сақтау ісін жақсарту жөнінде көп жұмыстар атқарылған. «Денсаулық» программасы бойынша медициналық мекемелердің материалдық базасын нығайту үшін батыл шаралар жасалған. Босаған ең таңдаулы әкімшілік үйлері осы салаға берілуде. Оларға балалардың денсаулығын қалыпына келтіру орталығы орналастырылды. Диагностикалық орталық пайдалануға берілді. Аудан орталықтарында ауруханалар салына бастады. Облыс орталықтарында, сондай ақ селоларда басқа да көптеген медициналық объектілер қатарға қосылып жатты. Семей, Павлодар және Шығыс Қазақстан облыстарын қамтитын аймақтағы денсаулық сақтау мекемелерін науқастың сырын дәлді анықтауда диагностиканың осы заманғы ең озық тәсілдерімен қаруланатын болды. Сондай – ақ өте бағалы, жетілдірілген құралдар көмегімен халық денсаулығын қорғауда зор көмек көрсеткен.

Диагностикалық орталықтың жеті негізгі бөлімшесі және сегізінші консультациялық бөлімі болды. Диагностикалық орталықта ең жаңа шетелдік аппараттар орнатылған. Мәселен, адамның ішек-қарын жүйесі мен гинекологиялық мүшелерімен Жапонияның «Алока», жалпы денсаулық АҚШ «Эхокардиографы», Англияның «Вазоскан», «Вазофлау», Швецияның «Мингограф», Германия Федеративтік Республикасының «Пневмоскоп» аппараттарымен, сәулелі диагностика Америка Құрама Штаттарының «Ф.Филипс» компьютерлік томографымен және ішкі жүйені зерттеу Жапонияның «Ф.Олимпус» аппараттарымен және басқа да осындай көптеген аппараттары болды. Орталықтың облыс халқына көмегі зор болды. [10,4]

1989 жылдың январь-сентябрь айларында мемлекеттік күрделі қаржы есебінен 196,5 миллион сомның негізгі қорлары немесе жылдың жоспарда белгілегеннің 47 процентке игерілді. Жоспарланған маңызды жеті өндірістік қуаттандырудың үшеуі іске қосылды. Бұларға Шульба ГЭС-нің №4 трибунасы, Семей қаласындағы ет консерві комбинатының тері тұздау цехы жатады. «Казмясомолторгтың» тоңазытқышының қуатты 265 тоннаға кеңейтілді.

Семей ежелден тоғыз жолдың торабы саналатын. Осы тұста транспорттың барлық түрлері, Труксиб теміржолы, әуе, су, автомобиль жолдары халыққа қызмет жасауда. «Йл-86» аэробусы семейліктердің игіліне қызметі етті. Жол жүру кезінде қалаған уақыта жол жүру үшін 90 процентке, 87 проценті қалаған үлгідегі вагондарына билет ала-алатын болған. Самолетке билет алғысы келсе 30 адамның 80 проценті билет алатын болды. Транспортпен байланыс орнын қоса алғанда жылдық пайда 6,4 процентке өскен. Транспорт пен байланыстың, металл сынықтарын тапсырудың негізгі көрсеткіштері орындалды. [11,1]

Семей өңірі – республиканың аса ірі мәдени орталығы. Біздің өлке ұлы Абайдың, Шәкәрімнің, Мұхтар Әуезовтің Отаны. Семейден Әміре Қашаубаев, СССР халық артисі Бибигуль Толегенова, Қазақ ССР халық артисі Роза Рымбаева сияқты таланттар, көптеген ғалымдар шықты.

Облыста халық ағарту ісі дамып келеді. Жүздеген мектептер, төрт институт, 15 техникум, жиырмадан астам техникалық училище жұмыс істейді. Облыстың болашағы зор. 1990 жылдың басынан бастап аудандық газет дербес қазақ тілінде шыға бастады.

Сонымен қоса халық ағарту ісінде де кемшіліктер орын алды. Мысалы: Сонымен бірге аудандық партия комитеті, бастауыш партия ұйымдары осы маңызды істі жүзеге асыруда салбырлыққа жол беруде. Тіл туралы Занды түсіндіріп насихаттау жұмысы нашар жүргізілуде. Аудандық «Қазақ тілі» қоғамының екі шаруашылықта ғана бастауыш ұйымы болған. Немістер, татарлар жиын тұратын елді мекендерде қоғамдық және мәдени орталықтар мүлдем болмаған екен. Аудандық Советтің атқару комитеті өзінің шешімдері мен жарлықтарын негізінен орыс тілінде шығарып, сол тілде жолдаған. Көптеген елді мекендерде тұрғындардың 70 проценті және одан да көбі жергілікті халық бола тұрса да іс-қағаздары үш селолық Советте ғана мемлекеттік тілде жүргізілген. [12,3]

Қазақ тілінде оқып үйренетін үйірмелердің жұмысы нашар. Халыққа білім беру мекемелері қажетті мөлшерде контингенті бола тұра аралас мектептер мен балалар бақшаларын ұйымдастыру өте баяу жүргізілген.

Аудандық оқу бөлімінің ұлттық тілде оқып үйренуді жақсарту және аясын кеңейту жөніндегі шаралардың тиімділігі сол тұста аз болған. [13,7]

Облыста 90 - ж. тамақ өнеркәсібі, әсіресе ет пен сүт жеткілікті мөлшерде болды. Әсіресе ет саласы одақтық, аймақтық еңбек бөлінісінде жылына 75,6 мың тонна ет, 11,5 мың тонна шұжық өнімі, 63,4 тонна ет консерві өнімін шығарған. Мұның ішінде ет өндірудің жылдық мөлшері 7,1 пайызға, шұжық өндіру 2,3 пайызға артты [14,4].

Қорытындалай келе Семей облысына 90-жылдардағы жалпы дағдарыс нышандарының көрініс беруі әртүрлі сипатта болды. Бірқалыпты экономикалық ауыртпашылықты басынан кешіре отырып, жаңа өтпелі кезеңге аяқты басты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Семейдің әлеуметтік-экономикалық жағдайы/Семей қалалық статистика бөлімі. Семей.- 1982, -47 бет.
2. ШҚОҚЗТҚО 410-қ., 2-т., 123-іс, 6-пар.
3. ШҚОҚЗТҚО 410-қ., 2-т., 123-іс, 18-пар.
4. Қазақстан өңірлері 1990 жылы. Регионы Қазақстана в 1991 году / Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі. - Астана, 2008. - 43 б.
5. Қасымжанұлы, С. Семей- экономикасы өрлеу үстінде / С. Қасымжанұлы // Ертіс өңірі. – 2009. – 13 мамыр. – Б. 3.
6. ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 1-іс., 17-пар
7. ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 1-іс., 54-пар
8. ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 3-іс., 16-пар
9. ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 3-іс., 30 пар
10. Р. Савенкова «Әуелгі байлық денсаулық» Семей таңы 1989ж. 13 желтоқсан № 115 . 4бет
11. Экономика мен халықты әлеуметтік қорғаудың тұрақтылығы жолында // Семей таңы 1989ж. 20 желтоқсан № 116 . 1бет.
12. Экономикалық факторға - ерекше назар жолында // Семей таңы 1990ж. № 225 2 қаңтар. 3бет.
13. Облыстық Совет атқару комитетінде . // Семей таңы 1990ж № 225 7бет
14. Байсақов, Е. Еліміз жүдемесін, жеріміз жұтамаса екен деймін// Семей таңы.1999. -26 тамыз. - 4 б.

References:

1. socio-economic situation of Semey/Department of statistics of Semey city. Families.-1982, -47 pages.
2. EKSPZK 410, 2-Vol.2, case 123, 6-par.
3. EKSPZK 410, 2, case 123, par 18.
4. regions of Kazakhstan in 1990. Regions of Kazakhstan in 1991 / Agency for Statistics of the Republic of Kazakhstan. - Astana, 2008. - 43 p.
5. Kasymzhanovich, S. Semey-the economy is on the rise / S. Kasymzhanovich // Irtysh region. - 2009. - May 13. - P. 3.
6. East Kazakhstan region 103, case 1., 17-par
7. East Kazakhstan region 103, case 1., 54-par
8. East Kazakhstan region 103, case 3., 16-par
9. East Kazakhstan region 103, case 3., 30 pairs
10. R. Savenkova" first wealth health " Semey morning December 13, 1989 No. 115 . 4bet
11. on the way to stability of the economy and social protection of the population // Semipalatinsk dawn of December 20, 1989 No. 116 . 1bet.
12. on the way to the economic factor - special attention // Semipalatinsk dawn of January 2, 1990 No. 225. 3bet.
- 13 .in the executive committee of the Regional Council. // Semey Dawn 1990 No. 225 7bet
14. Baisakov, E. I wish that the country does not swallow the land// Semipalatinsk Dawn.1999. - August 26. - 4 p.